

Andrzej STROYNOWSKI

Instytut Historii Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie

Michał Kleofas Ogiński. Kilka uwag na marginesie książki Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

To, że Michałowi Kleofasowi Ogińskiemu (1765–1833) poświęcono bardzo ładnie wydaną (w ramach obchodów 250 rocznicy jego urodzin) książkę¹, nie może dziwić, był on bowiem postacią nietuzinkową. Przez większość Polaków znany jest głównie jako kompozytor poloneza a-moll *Pożegnanie Ojczyzny*. Pozostawił jednak po sobie również bogatą spuściznę literacką, wśród której wyróżniają się *Listy o muzyce* oraz pamiętniki, pierwotnie wydane w Paryżu w 1827 roku². Stał się ponadto przedmiotem badań historycznych, w których jednak najczęściej skupiano się na jego dokonaniach muzycznych, mniej uwagi przywiązując do działalności politycznej³. Wypełnienia tej luki badawczej podjęła się docent dr Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, kierownik Departamentu Historii Wielkiego Księstwa Litewskiego w Instytucie Historii Litwy w Wilnie. Wydanie jej książki w Mińsku świadczy o tym, że pomimo rozbiorów i obecnych granic nadal kultywowana jest tradycja dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, szczególnie żywa u naszych sąsiadów⁴.

¹ Р. Шмигельските-Стукене, *Михал Клеофас Огинский. Политик. Дипломат. Министр*, Минск 2015.

² M.K. Ogiński, *Listy o muzyce*, oprac. T. Strumiłło, Kraków 1956; idem, *Pamiętniki Michała Ogińskiego o Polsce i Polakach od roku 1788 aż do końca roku 1815*, t. 1–3, Poznań 1870–1872.

³ Z. Libiszowski, A. Nowak-Romanowicz, *Ogiński Michał Kleofas*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 23, Wrocław 1978, s. 630–636; idem, *Misja polska w Londynie*, Wrocław 1966; idem, *Misja Ogińskiego w Londynie*, [w:] *Wiek XVIII. Polska i świat*, Warszawa 1974; A. Załuski, *Michał Kleofas Ogiński. Życie, działalność i twórczość*, Warszawa 2003.

⁴ Świadczą o tym ukazujące się tam ostatnio prace o Michale Kleofasie Ogińskim: Л. Несцярчук, *Михал Клеафас Агінскі: Лічвін, Патрыёт, Творца* (Leanid Mihajlavič Nescărčuk, *Mihal Kleofas Aginski. Licvin, patryet, tvorca*), Brześć 2015; I. Fedorovič Bělza, *Michał Kleofas Ogiński*, Warszawa 1967.

Omawiana książka Ramunė Šmigelskytė-Stukienė nie jest powtórzeniem ogólnie znanych faktów z życia Michała Kleofasa Ogińskiego, lecz studium jego działalności politycznej, co wyraźnie zapowiada podtytuł *Polityk. Dyplomata. Minister*. Książka oparta została na źródłach archiwalnych, pochodzących z Narodowego Historycznego Archiwum Białorusi, Biblioteki Czartoryskich w Krakowie, Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, Biblioteki Akademii Nauk Litwy im. Wróblewskich, Litewskiego Państwowego Historycznego Archiwum (zbiory Ogińskich) i Rosyjskiego Państwowego Archiwum Akt Dawnych. Do tego dochodzi 35 źródeł drukowanych lub wydawnictw źródłowych⁵. Niezbędnym uzupełnieniem tych materiałów źródłowych stał się dorobek autorów polskich, litewskich, białoruskich, rosyjskich oraz angielskich, amerykańskich i belgijskich. W bibliografii jest to jednak tylko wybór najważniejszych 85 pozycji, które wniosły istotniejszy wkład w ostateczną redakcję tej książki. Stanowi to chwalebny przykład unikania popisywania się znajomością literatury, szczególnie częstego w biografiami.

Książka podzielona została, pomijając wprowadzenie z omówieniem stanu badań, na sześć rozdziałów, poświęconych kolejnym etapom politycznej działalności Michała Kleofasa Ogińskiego. Uzupełnieniem jest specjalnie wydzielona – ilustracyjna – część, w której zamieszczono 22 paszporty Ogińskiego i jego rodziny, które prezentują oryginalną formę pracy urzędniczej tamtych czasów, uzupełnionych tłumaczeniem na język litewski⁶. Książkę wzbogacają też celowo dobrane ryciny z czasów życia Michała Kleofasa Ogińskiego. Całość zamyka krótkie, czterostronicowe zakończenie.

Rozdział I – *1786 rok: początek politycznej kariery* – poprzedzony został szerokim wprowadzeniem, poświęconym postaci wojewody trockiego Andrzeja Ogińskiego, ojca Michała Kleofasa, jak też przyrodnim braciom tytułowego bohatera (Feliks Łubieński i Prot Potocki)⁷. Tu też omówione zostały finansowe podstawy działalności politycznej młodego magnata, przedstawione w oparciu o źródła archiwalne. Dopiero na tej bazie Autorka przeszła do ukazania jego debiutu politycznego na sejmie 1786 roku, zwanego „dogrumowskim”. Choć działania opozycji na tym sejmie uzgodniono w czasie zjazdu w Siedlcach u hetmanowej Ogińskiej, to jednak Michał Kleofas nie związał się z nią, lecz

⁵ Nie oznacza to wykorzystania wszystkich dostępnych źródeł. Dla przykładu brak tu *Zbioru mów, głosów, przemówień, manifestów etc. Mianych na sejmie R. 1786*, t. 1 i 2, Warszawa 1787, czy Korwin [Kossakowski] S., *Trzeci Maj i Targowica*, Kraków 1890.

⁶ Te faksymile paszportów z lat 1790–1829 są w językach francuskim, łacińskim, niemieckim, rosyjskim i polskim. Dokumenty te były wcześniej prezentowane na wystawie w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego, *There Where the Homeland's Love and Duty Calls. The 250th birth anniversary of Michał Kleofas Ogiński. Exhibition catalogue*, Vilnius 2015. Do tego katalogu obszerny wstęp (*Exhibition catalogue*) dała Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, *Žinomas ir nepažintas Mykolas Kleopas Oginskas*, s. 9-30.

⁷ Jego matka Paula z Szembeków wcześniej była żoną Celestyna Łubieńskiego i później Jana Potockiego, Z. Libiszowska, A. Nowak-Romanowicz, op. cit., s. 630.

kandydował z listy dworskiej, korzystając ze związków swojego ojca ze Stanisławem Augustem. Obrany posłem trockim, na sejmie wspierał regalistów, co zapewniło mu 19 X 1786 r. wybór – uzgodniony z ambasadorem Otto Magnusem Stackelbergiem – do deputacji kontrolującej działalność Komisji Skarbowej Koronnej. Już jako deputat wygłosił 24 X 1786 r. swoją pierwszą mowę sejmową, w której chwalił jej dotychczasową działalność i podskarbiego nadwornego koronnego Rocha Kossowskiego⁸. Otworzyło mu to drogę do wyboru do składu Komisji Skarbowej Litewskiej. W tym miejscu należy zaznaczyć, że wbrew tytułowi tego rozdziału sprawie sejmowego debiutu Ogińskiego poświęcone zostało niecałe 6 stron tekstu, gdy pozostałe 12 stanowi kontynuację wstępu do książki.

Rozdział II – *Komisarz skarbowej komisji Wielkiego Księstwa Litewskiego* – poświęcony został działalności Michała Kleofasa Ogińskiego w Komisji Skarbowej Litewskiej⁹. Rozdział ten rozpoczyna się od humorystycznej informacji, że po zakończeniu sejmku młody komisarz udał się Guzowa, gdzie od ojca otrzymał 50 dukatów i 2 konie ze starym powozem, którym udał się do Grodna, gdzie miał podjąć swoje obowiązki komisarza. Dobrze to świadczy o Autorce, która potrafiła nadać lekkości swojej książce nawet w trakcie omawiania mniej porywających zadań tej Komisji, łącznie z wyjaśnieniem błędów i nieścisłości w dotychczasowych opisach jej struktury. Dopiero na tej bazie mogła przystąpić do ukazania pracy samego Michała Kleofasa Ogińskiego, który pojawił się w Grodnie 1 III 1787 roku i odtąd rzetelnie podchodził do swoich obowiązków, szczególnie blisko współpracując z Janem Nepomucenem Horainem i Ludwikiem Sobolewskim. Zetknął się tam z nieznanymi mu wcześniej problemami polityki monetarnej i celnej państwa. Z ramienia tej Komisji został wraz z Benedyktem Morykonim delegowany do Warszawy w 1788 roku, by dostarczyć materiały i udzielać wyjaśnień członkom deputacji, wyznaczonej do kontroli Komisji Skarbowej Litewskiej. Doczekał się za to nawet pochwały, wyrażonej przez posła pińskiego Mateusza Butrymowicza jako sekretarza tej deputacji¹⁰. Autorka dała też szczegółowe omówienie sprawozdania tej deputacji, uznając Ogińskiego – w jakimś przynajmniej stopniu – za jego współautora. Jednak nie jest to uzasadnione, gdyż w szerszym zakresie wykorzystano tylko jego sprawozdanie z lu-

⁸ Należy tu jednak wyrazić zaskoczenie, że Autorka przy analizie tej mowy oparła się na biogramie zamiast na jej tekście *Zbiór mów, głosów, przymówień, manifestów etc. Mianych na sejmie R. 1786*, t. 1 i 2, Warszawa 1787.

⁹ Problem jego działalności w Komisji Skarbowej Litewskiej nie był właściwie nawet zasygnalizowany w jego biogramie i zgromadzone w tym rozdziale informacje, oparte w znacznym stopniu na materiale źródłowym, stanowią istotną nowość, por. Z. Libiszowska, A. Nowak-Romanowicz, op. cit., s. 631.

¹⁰ Szkoda jednak, że w tym miejscu Autorka nie mogła wykorzystać niedawno opublikowanego artykułu Piotra Miłosza Pilarczyka, *Praca komisji skarbowych w ocenie deputacji kontrolujących Sejm Wielki*, „Studia Iuridica Lublińska” 2016, vol. 25, 3, s. 733–747. W świetle tego artykułu opinia Butrymowicza nie była pochwałą, lecz tylko potwierdzeniem wywiązania się z obowiązku.

stracji komory celnej w Połędzie oraz przekazane deputatom *Uwagi* o działalności Komisji. Słuszne natomiast jest twierdzenie, że te doświadczenia z Komisji Skarbowej Litewskiej bardzo pomogły Ogińskiemu w jego późniejszej działalności dyplomatycznej, jak też w czasie pełnienia funkcji z ramienia konfederacji targowickiej. Autorka podkreśliła, że za swoją działalność w Komisji Skarbowej Litewskiej młody magnat uzyskał nagrody w postaci Orderu św. Stanisława (17 I 1788), awansu na rotmistrza kawalerii (12 III 1789), godności miecznika litewskiego (4 VIII 1789) i wreszcie Orderu Orła Białego (10 XI 1789). W tym samym roku ożenił się też z Izabelą Lasocką, córką kasztelana gostyńskiego Antoniego¹¹.

Rozdział III – zatytułowany *Między Warszawą, Hagą i Londynem w kontekście geopolitycznych przemian* – odnosi się do najpełniej przebadanej działalności dyplomatycznej Michała Kleofasa Ogińskiego. Różni się on od poprzednich rozdziałów podziałem na 5 podrozdziałów, z których dwa pierwsze mają charakter wprowadzający (1. – ukazuje sytuację polityczną Europy w ostatnim dziesięcioleciu, 2. – przemiany w organizacji polskiej służby dyplomatycznej w czasie obrad Sejmu Czteroletniego) i na szczęście są bardzo krótkie, obejmując po 5 stron. Dopiero kolejne podrozdziały odnoszą się do osoby tytułowego bohatera, ukazując kolejno jego działalność w Hadze, Londynie i w okresie po uchwaleniu Konstytucji 3 maja. Maksymalne ograniczenie części wstępnej rozważań musiało zaowocować znacznym uproszeniem obrazu, widocznym chociażby w całkowitym pominięciu dorobku Zbigniewa Anusika¹². W tym wstępie znalazła się jednak słuszna uwaga Autorki o braku wizji polityki zagranicznej u króla i sejmowych liderów. Na szczęście te dwa podrozdziały, odwołujące się do ciekawej literatury zachodniej, są tylko wstępem do zasadniczych rozważań, w których w oparciu o badania źródłowe ukazana została działalność dyplomatyczna Ogińskiego. Nie wspomniała tylko, że już w 1788 roku był on wymieniany (przez kasztelana Jacka Jezierskiego) wśród kandydatów do objęcia placówki w Dreźnie. Omawianie jego działalności dyplomatycznej zaczęła od 31 III 1790 roku, gdy został przez sejm wyznaczony na posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego w Hadze, co wiązała z zawarciem sojuszu z Prusami (sprzymierzonymi z Holandią). Mianowanie to nie było jednak równoznaczne z podjęciem działalności, ponieważ musiał czekać na przygotowanie oficjalnych dokumen-

¹¹ Nie była to postać kryształowa, ale od lat związana z królem, co uzasadniało zawarcie tego małżeństwa, W. Szczygielski, *Lasocki Antoni*, [w:] *PSB*, t. 16, s. 537.

¹² Tu wymienić należy przynajmniej jego prace: *Dyplomacja szwedzka wobec kryzysu monarchii we Francji w latach 1787–1792*, Łódź 2000; idem, *Misja polska w Sztokholmie w latach 1789–1795*, Łódź 1993; idem, *Organizacja i funkcjonowanie polskiej służby zagranicznej w latach 1764–1792 (Próba nowego spojrzenia)*, „AUL. FH” 1996, z. 58, s. 49–82; *Kilka uwag o finansowych aspektach funkcjonowania polskiej służby zagranicznej w latach 1776–1792*, „AUL. FH” 1999, z. 64, s. 136–143; idem, *Rzeczpospolita wobec wojny wschodniej (1787–1792) i wojny szwedzko-rosyjskiej (1788–1790)*, [w:] *Polska wobec wielkich konfliktów w Europie nowożytnej. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV–XVIII wieku*, red. R. Skowron, Kraków 2009, s. 145–186.

tów przez Jacka Małachowskiego, w tym instrukcji, w której szczególną uwagę zwracano na kwestie handlowych kontaktów z Holandią. Tutaj chciano wykorzystać jego doświadczenia z Komisji Skarbowej Litewskiej. Misję Ogińskiego bardziej bowiem wiązano z kwestiami finansowymi niż politycznymi, ponieważ Holandia odgrywała już tylko drugorzędną rolę na arenie międzynarodowej. On sam swoje zadania ograniczał do przekazania w Hadze gotowości Rzeczypospolitej do nawiązania bliskich stosunków z Holandią i poinformowania o dobrych kontaktach z innymi państwami, potwierdzonymi sojuszem z Prusami. Wydaje się, że jego ocena – wyrażona później w pamiętnikach – była słuszna, ponieważ nie mógł liczyć na wielkie sukcesy wobec trudnej sytuacji międzynarodowej (Belgia, Francja i śmierć Józefa II, która prowadziła do układu w Reichenbach). Z takimi celami wyruszał Ogiński z Warszawy 5 VI 1790 i po krótkim zatrzymaniu się w Reichenbach (gdzie spotkał się z królem Fryderykiem Wilhelmem II i ministrem Ewaldem Herzbergiem) przybył do Hagi 18 VII 1790. Tam zetknął się z sekretarzami poselstwa i z typowymi problemami funkcjonowania placówki, w tym z niedostatkiem pieniędzy. Natychmiast jednak (już na drugi dzień po przyjeździe) przystąpił do pracy, zaczynając od złożenia listów uwierzytelniających. W pierwszych krokach dyplomatycznej kariery pomagał mu pruski poseł Dorotheus von Keller, który wprowadził go do środowiska korpusu dyplomatycznego w Hadze. Szybko zrealizował zadanie poinformowania Holandii o sojuszu polsko-pruskim, chociaż spotkało się to z niejednoznacznym przyjęciem wśród polityków i bankierów, na których oddziaływał również rosyjski poseł Stiepan Aleksiejewicz Kaliczew. Ogiński w tej sytuacji ubolewał nad brakiem bieżących informacji z Warszawy, zwłaszcza zaś na niemożność uzyskania poparcia Londynu i Berlina wobec deklaracji sejmu z 6 IX 1790 r., która wykluczyła możliwość cesji Gdańska i Torunia. Miał też trudności z przygotowaniem traktatu handlowego Rzeczypospolitej z Anglią i Holandią, którym nie były specjalnie zainteresowane ze względu na handel z Rosją¹³. Miał też problemy w staraniach o wysłanie przez Holandię do Warszawy posła pełnomocnego, co ostatecznie zakończyło się uzyskaniem obietnicy czasowego przybycia do Warszawy posła holenderskiego w Berlinie barona Arenda Willema de Ginkel van Reede. Niewiele mogły pomóc w tych zabiegach składane przez Ogińskiego obietnice przyznania politykom holenderskim polskich odznaczeń, łącznie z Orderem Orła Białego. Nie spotkało się z większym zainteresowaniem udzielenie Rzeczypospolitej pożyczki holenderskiej (ostatecznie wynegocjował 2 100 000 florenów w banku Hogguer Grand i 955 555 florenów w banku braci Smeth). Udało mu się natomiast zaciągnąć prywatną pożyczkę 1 000 000 florenów w banku de Haana, która w części miała służyć też Protowi Potockiemu. W su-

¹³ Tu odwołuje się głównie do książki Stefana Mellera, *Les relations politiques entre la Pologne et les Pays-Bas a l'époque de la diete de quatre ans*, Fasciculi Historici 12, Warszawa 1984; idem, *Odwrócenie przymierzy w Europie. Holandia wobec Sejmu Czteroletniego*, [w:] *Sejm Czteroletni i jego tradycja*, red. J. Kowecki, Warszawa 1991, s. 75–80.

mie Ogiński nie odniósł w swojej haskiej misji sukcesów, czy wręcz był przez swojego sekretarza Mateusza Nielubowicza-Tukalskiego oskarżany o zaniedbania celów dyplomatycznych poprzez skupianie się na kwestiach finansowych (faktycznie starania o pożyczkę rozpoczął już na przełomie sierpnia/września 1790). Jednak o uzyskaniu jej można było już informować szlachtę wileńską 12 IV 1791 roku, co chyba mogło być nawet elementem propagandowego przygotowywania aprobaty dla Konstytucji 3 maja. Autorka podkreśla wysokie zaangażowanie Ogińskiego w jego działalność dyplomatyczną w Hadze, na co poświęcał wiele czasu i energii, o czym świadczyć ma jego korespondencja z królem Stanisławem Augustem. Na więcej niż uzyskanie pożyczki holenderskiej nie można było już liczyć, albowiem po zawarciu 14 VIII 1790 pokoju Rosji ze Szwecją w Värälä¹⁴ (Autorka podaje błędną datę 14 IX, s. 98) również w parlamencie brytyjskim ujawniła się silna opozycja wobec antyrosyjskiej polityki Williama Pitta Młodszego. W tej sytuacji władze w Warszawie zdecydowały już w listopadzie 1790 roku o wysłaniu Ogińskiego do Londynu. W tym zakresie Autorka wskazuje, że wbrew dotychczasowym ustaleniom historiografii¹⁵ o niejako prywatnym charakterze tej nowej misji, zleconej przez Ignacego Potockiego, należy uznać właśnie jej oficjalny charakter, gdyż zlecona została przez Deputację Interesów Cudzoziemskich. Faktycznie jednak oficjalne dokumenty dla Ogińskiego wysłane zostały przez Deputację nie bezpośrednio do niego, lecz za pośrednictwem Franciszka Bukatego, będącego posłem w Londynie (s. 99). W tej instrukcji z 24 XI 1790 roku wskazano cele misji Ogińskiego, szczególnie omówione już w literaturze (Z. Libiszowska). Jego misja, w której również towarzyszyła mu żona, trwała od 9 XII 1790 do 25 I 1791 roku.

W czasie swoich pierwszych spotkań w Londynie nowy poseł ponownie skorzystał z pomocy wracającego z berlińskiej placówki Josepha Ewarta, który dążył do zawarcia układu o zapewnieniu wolnego handlu na Bałtyku, chociaż za cenę zrzeczenia się Gdańska i Torunia. Są to jednak powtórzenia z literatury historycznej i pamiętników Ogińskiego. Po powrocie do Hagi 25 I 1791 roku Ogiński złożył sprawozdanie Deputacji Interesów Cudzoziemskich. Nie chciał jednak dłużej pozostawać na swoim stanowisku (formalnie pozostawał na nim do grudnia 1791) i uzyskał zgodę na powrót do Warszawy, gdzie 1 III 1791 roku złożył Deputacji Interesów Cudzoziemskich sprawozdanie ze swojej misji. Mógł wreszcie zająć się swoimi sprawami majątkowymi, związanymi z przejmowaniem różnych dóbr rodzinnych, zakończonymi umową z hetmanem Michałem Kazimierzem Ogińskim. By uzyskać prawo dysponowania majątkami na obszarach Białorusi wcielonych do Rosji po I rozbiorze, musiał jednak złożyć przysięgę Katarzynie II, czego dokonał w Mohylewie, gdzie spotkał się z Grigorijem

¹⁴ Zawarcie tego pokoju było całkowitym zaskoczeniem dla Warszawy, Z. Anusik, *Misja polska w Sztokholmie...*, s. 101.

¹⁵ Z. Libiszowska, *Misja Ogińskiego...*, s. 177–193; Z. Libiszowska, A. Nowak-Romanowicz, op. cit., s. 631.

Potiomkinem. Oznaczało to, że Ogiński zdecydował się na drogę „z Hagi do Rosji”, która prowadziła przez Polskę i Litwę (s. 106). W rezultacie nie uczestniczył w majowych wydarzeniach w Warszawie, bo już od połowy kwietnia 1791 przejmował kolejne majątki na Litwie, których wykaz, ustalony przez Autorkę w oparciu o archiwalia, jest imponujący (s. 107–108). Podkreśla też ona, że już latem 1791 roku, gdy jeszcze formalnie pozostawał dyplomata, Ogiński zrozumiał, że Rosja nie zrezygnuje z panowania nad Rzeczpospolitą. Ostrzegł o tym króla Stanisława Augusta, przekazując mu 11 VIII 1791 informację o poznanych jeszcze w Londynie rosyjskich planach wojny na Bałtyku i gromadzeniu w samej Rydze 120 okrętów. Wtedy też ostatecznie zrezygnował z dyplomacji, co po części wiązało się z niechęcią do Konstytucji 3 maja. W ostatnim, najkrótszym podrozdziale Autorka ukazała działalność Ogińskiego w okresie po Konstytucji 3 maja, co niestety oparła tylko na jego pamiętnikach. Słuszna jest jednak jej konstatacja, że działalność dyplomatyczna Michała Kleofasa Ogińskiego nie mogła w żadnym stopniu zmienić układu sił międzynarodowych. Z drugiej jednak strony jawi się pytanie, czy któryś z naszych polityków miał taką szansę?

Rozdział IV *Czas politycznych kompromisów i rozwiązań*, podobnie do poprzedniego, podzielony został na podrozdziały, w których kolejno omówiono: pozycję Ogińskiego w czasie wojny z Rosją, jego działalność w okresie sejmów grodzieńskiego, problemy i projekty nowego ustroju i systemu zarządzania państwem. Tutaj ukazana została skomplikowana sytuacja Michała Kleofasa Ogińskiego, który jeszcze latem 1792 roku próbował uchylić się od dokonania politycznego wyboru poprzez wyjazd „do wód”, do pruskiego Altwasser. Jesienią jednak musiał wrócić do kraju i w Grodnie złożyć przysięgę na wierność konfederacji targowickiej. Okazało się wówczas, że jego dobra uległy już zaskewstrowaniu i musiał w listopadzie¹⁶ 1792 roku udać się do Petersburga. Tam doszło do porozumienia z carycą Katarzyną II, jak też konfederacją targowicką na Litwie, gdyż Szymonowi Kossakowskiemu zależało na sprawnym przejęciu władzy nad wojskiem od hetmana Michała Kazimierza Ogińskiego. Dopiero zgoda obydwu Ogińskich pozwoliła na zdjęcie sekwestru z ich majątków, ale i tak ponieśli straty w wysokości ponad 2 mln złotych. Michał Kleofas Ogiński otrzymał jednak urząd podskarbiego litewskiego (nominacja 7 V 1793), dotychczas zajmowany przez Ludwika Tyszkiewicza, który awansował na marszałka wielkiego litewskiego. Nie miało przy tym znaczenia, że Tyszkiewicz i Ogiński nie zabiegali o te urzędy, jak też zlekceważono starania – popierane przez króla – Antoniego Dziekońskiego, podskarbiego nadwornego litewskiego¹⁷. Dopiero wówczas wrócił do Wilna i podjął pracę w Komisji Skarbowej Litewskiej.

Już jednak 17 VI 1793 musiał udać się do Grodna, gdzie rozpoczynały się obrady sejmów rozbiorowych. Jadąc na sejm, zdawał sobie sprawę z beznadziej-

¹⁶ Inną datę – 22 XII 1792 – podaje Z. Libiszowska, A. Nowak-Romanowicz, op. cit., s. 632.

¹⁷ Autorka wykorzystała tu badania Wydasa Dolinskasa, *Simonas Kosakovskis. Politinė ir karinė veikla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1763–1794 m.*, Vilnius 2003, 639–640.

ności sytuacji i nie podzielał „egzaltacji” opozycji patriotycznej, ale nie chciał też brać odpowiedzialności i często opuszczał obrady (s. 122). Według niektórych jednak (Antoni Trębacki) już wówczas włączył się w działania emigracji drezdeńskiej i jej powstańcze plany, o czym jednak w swoich pamiętnikach nie wspominał. Nie popierał też grupy Kossakowskich, starając się pozostać na uboczu, podobnie do biskupa Ignacego Massalskiego¹⁸. Oceniając jego postawę na sejmie, Autorka polemizuje z dokonaniem przez Łukasza Kądziałę podziałem na zwolenników króla i grupy Kossakowskich¹⁹. Tu wskazuje na przykładzie Ogińskiego na istnienie też trzeciego nurtu, który dążył do opóźnienia rokowań rozbiorowych i starał się nie zajmować jednoznacznego stanowiska. Dlatego starał się on unikać zasiadania w deputacjach sejmowych, mających przygotować decyzje rozbiorowe sejmu (s. 124–126). Należy to jednak potraktować jako próbę późniejszego (w pamiętnikach) usprawiedliwienia swojego podpisu na traktatach rozbiorowych. Bardziej niezależną postawę mógł wykazać tylko przy projektowaniu rozwiązań ustrojowych i skarbowych, czym nawet naraził się Sieversowi, ale zdołał ograniczyć zakres zmian, o które zabiegali Kossakowscy (s. 128–130). Ostatecznie Autorka stwierdza, że pomimo dystansowania się od decyzji sejmu grodzieńskiego, Ogiński ostatecznie zbliżał się do otoczenia króla Stanisława Augusta w jego dążeniu do zabezpieczenia dalszego istnienia resztek Rzeczypospolitej (s. 136). Jako jedyny (nie należało jednak zapomnieć o hetmanie Szymonie Kossakowskim) z litewskich ministrów po sejmie musiał podjąć bieżącą działalność administracyjną, chociaż posiedzenia swojej Komisji organizował we własnym pałacu w Warszawie na Krakowskim Przedmieściu 13. Tu musiał zderzyć się z dążeniem Kossakowskich do zaniżenia kursu złotego wobec rosyjskiego rubla, co miało pozwolić im na wywóz złota z kraju. Poważnym problemem była też polityka celna, ponieważ stale nie było jeszcze wyznaczonych nowych granic z Rosją. Wczesną wiosną 1794 roku Michał Kleofas Ogiński planował wyjazd do Wiednia (teoretycznie w sprawach rodzinnych), czego nie zrealizował wobec sprzeciwu nowego ambasadora rosyjskiego Otto Heinricha Igelströma, który anulował zgodę króla Stanisława Augusta (s. 139)²⁰.

Rozdział V – *W wichrze powstania 1794 roku* – jest krótszy od poprzedniego i nie ma wewnętrznych podziałów. O wybuchu powstania Michał Kleofas Ogiński dowiedział się 30 III 1794 roku, już w 6 dni po akcie krakowskim, pomimo przebywania w odległym Nowogródku. Szybko dowiedział się też o przy-

¹⁸ Zastanawia tylko brak odwołań do najnowszych prac polskich, jak T. Kasabuła, *Ignacy Massalski biskup wileński*, Lublin 1998.

¹⁹ Ł. Kądział, *Zdradcy i patrioci? Ugrupowania polityczne sejmu grodzieńskiego 1793 roku*, [w:] *Bo insza jest rzecz zdradzić, insza dać się ludzić. Problem zdrady w Polsce przelomu XVIII i XIX w.*, red. A. Grześkowiak-Krwawicz, Warszawa 1995, s. 74–75.

²⁰ Inaczej przedstawia to Zofia Libiszowska, wskazując tylko na decyzję króla, który w lutym wezwał – będącego już w Ołomuńcu – podskarbiego do powrotu, Z. Libiszowska, A. Nowak-Romanowicz, op. cit., s. 633.

gotowywanym powstaniu w Wilnie, bo na 3 dni przed jego wybuchem. Początkowo nie włączył się do powstania wileńskiego, gdyż najpierw z Nowogródka udał się do Grodna i dopiero stamtąd do Wilna (29 IV 1794), gdzie złożył urząd podskarbiego wielkiego litewskiego, złożył przysięgę i wpłacił do powstańczej kasy 20 000 zł. Swój czynny udział w powstaniu zaczął od obchodów III rocznicy ustanowienia Konstytucji 3 maja, wpłacenia kolejnych 118 000 zł i wejścia 6 V 1794 w skład Rady Najwyższej Rządowej Litewskiej. Ogiński był też głównym mówcą w czasie wielkiej demonstracji w trakcie przeglądu gwardii na wileńskiej Pohulance 11 V 1794. Tę mowę Ogińskiego o determinacji w walce o wolność kraju pod przywództwem Kościuszki i Jasińskiego bardzo wysoko oceniła Autorka również pod względem oratorskim (s. 145–146). W tym czasie Ogiński uczestniczył w przygotowywaniu aktów powstańczych. Został też dowódcą pułku strzelców. Pomimo pełnionych funkcji i wykazywanego dotychczas zaangażowania już 14 V 1794 Ogiński uzyskał – ze względu na żonę – zgodę na wyjazd z rodziną do Siedlec. Powodem podjęcia takiej decyzji, podanym w pamiętnikach, miały być wiadomości o pojawianiu się Kozaków pomiędzy Grodnem a Białymstokiem. W rzeczywistości jednak chyba nie wierzył w powodzenie powstania. Wyjazd ten został jednak udaremniony przez jego byłych urzędników skarbowych (głównie Józefa Huszcę), którzy zatrzymali go w Grodnie, co według Autorki miało charakter ich prywatnej intrygi. Ostatecznie Ogiński dzięki Antoniemu Lachnickiemu (według Zofii Libiszowskiej zaś Joachimowi Chreptowiczowi) zdołał powrócić do Wilna, by ponownie włączyć się do powstania. Autorka wskazuje, że ostatecznie Huszcza uznany został tylko za nadgorliwego urzędnika, ale też zastanawia się, jak można było na granicy przeoczyć 20 000 dukatów i brylanty wywożone przez Ogińskiego (s. 149).

Po powrocie do Wilna zaczął się nowy etap działalności Ogińskiego, który rozpoczął działalność wojskową, zresztą w pamiętnikach nisko oceniał swoje talenty militarne. Po raz pierwszy, zgodnie z rozkazem gen. Jakuba Jasińskiego, ruszył na okupowane obszary województwa mińskiego, co miało związać siły przeciwnika. Optymistycznie liczył nawet na możliwość zaciągnięcia do wojska 10 000 chłopów ze swoich dóbr, jeśli obieca im wolność (s.150). Wyprawa ta, szczegółowo opisana w książce, rozpoczęła się 7 VI 1794 roku od dwu drobnych sukcesów i zakończyła już 17 VI 1794 roku, gdy jego oddział został zaskoczony zaatakowany przez gen. Nikołaja Zubowa i zmuszony do ucieczki, tracąc ok. 50 ludzi, cały obóz, kasę z dokumentami i 7000 dukatów (s. 151). Po powrocie do Wilna Ogiński otrzymał rozkaz udania się do Warszawy i zameldowania Kościuszcze o sytuacji na Litwie. Tam otrzymał pochwałę za dywersję na tyły przeciwnika. Gdy więc wrócił do Wilna, otrzymał rozkaz gen. Michała Wielhorskiego ponownego wypadu na tereny okupowane przez Rosjan. Tym razem miał jednak pod swoją komendą ledwo 50 kawalerzystów, ale dołączyły do niego oddziały ziemiańskie z powiatów zawilejskiego, brasławskiego i wilkomirskiego. Ostatecznie Ogiński dowództwo nad tym korpusem pozostawił Romualdowi

Giedroyciowi i Tomaszowi Wawrzeckiemu, a sam z 300 kawalerzystami ruszył w stronę Dyneburga, gdzie liczył na możliwość zdobycia amunicji i pieniędzy. Jednak nocny atak 11 VIII 1794 nie powiódł się, zaś Ogińskiemu pozostało tylko wezwanie załogi Dyneburga do kapitulacji, udając, że w poprzednim ataku wzięła udział tylko mała część jego oddziału, co jednak nie zwiódło garnizonu. W sumie jego rajd nie mógł powstrzymać wkraczania wojsk rosyjskich, zaś kres nadziejom położyła wiadomość o zajęciu Wilna przez Rosjan 12 VIII 1794, co dla Ogińskiego było równoznaczne z końcem udziału w powstaniu. Po kilkutygodniowym pobycie w Wilnie przeniósł się do Sokołowa, by w połowie października przenieść się do Warszawy²¹, gdzie wezwany został do służby w korpusie Romualda Giedroycia. Nie wziął jednak udziału w obronie Pragi, lecz uciekł do Wiednia, skąd z żoną udali się do Wenecji. Kończąc ten rozdział, Autorka dokonała oceny postawy Michała Kleofasa Ogińskiego w latach 1792–1794, podkreślając jej niejednoznaczny charakter. Wskazała, że w 1792 roku nie wytrzymał on presji politycznej oraz ekonomicznej i powrócił z emigracji, by złożyć przysięgę konfederacji targowickiej i nawet przyjął urząd podskarbiego wielkiego litewskiego. W czasie sejmu grodzieńskiego znalazł się w grupie polityków zbliżonych do króla Stanisława Augusta, dążących do utrzymania resztek niepodległości. W tym okresie trudno jednak oddzielić postawę kolaboracji od zdrady, oczywiście w przypadku Kossakowskich. Wątpliwości odnośnie do postawy Ogińskiego rozwiązał jego udział w powstaniu, w czasie którego miał pełną świadomość ponoszonego ryzyka (s. 155).

Rozdział VI – *Za kulisami politycznego życia. Osiągnięcia i porażki prywatnego życia* – zaczyna się od próby dokonania szerszej oceny postawy Ogińskiego poprzez odwołanie się do dedykowanej mu *Ody do Polaków* z 1793 roku (pomijanej w dotychczasowych analizach), w której wyraźnie powiązano pamięć o wielkości dawnej Rzeczypospolitej z bieżącą sytuacją kraju. Pojawiło się w niej wezwanie do wykazania się odwagą i hartem duszy w obliczu załamania kraju, również przez pamięć na jego wcześniejszą postawę, jak i na nadzieje uzyskania pomocy Europy (s. 158–163). W *Odzie* znalazła się krytyka planów zabezpieczenia bezpieczeństwa kraju w oparciu o Prusy czy poprzez podporządkowanie się Rosji. Nadzieją na wyzwolenie z niewoli miała być odbudowa ducha walki narodu, szczególnie w momentach najgłębszego upadku, jaki Rosja przeżywała w 1611 roku, a Rzeczypospolita w 1793 roku. To w tej *Odzie* Autorka dostrzegła klucz do zrozumienia zasadniczej przemiany postawy Michała Kleofasa Ogińskiego w 1794 roku, gdy wyrwał się ze zniewolenia i przystąpił do powstania. Podkreśliła też, że w wyniku tej decyzji po upadku powstania znalazł się znowu w sytuacji podobnej do 1792 roku, czyli bez środków do życia, bo dobra były konfiskowane (s. 164). W wyniku rozbiorów długi państwowe i prywatne (tzw. „Польский долг” sięgał wówczas 16 milionów guldenów,

²¹ Według Zofii Libiszowskiej przybył do niej już 18 VIII 1794, co jest niemożliwe wobec odległości od Dyneburga, Z. Libiszowska, A. Nowak-Romanowicz, op. cit., s. 633.

s. 165) przejęła Rosja, co pozwoliło jej uzależnić od siebie zachodnich bankierów, jak też całkowicie podporządkować szlachtę, zagrożoną licytacją zadłużonych majątków. Warunkiem uzyskania carskiej łaski była przysięga wierności, na co Ogiński przez osiem lat nie chciał się zdecydować i pozostawał na emigracji. Odmienną postawę przyjął jego przyrodni brat Feliks Łubieński, który zaczął robić karierę w państwie pruskim i dostał nawet tytuł hrabiego. Nie bacząc na jego sukcesy, Michał Kleofas Ogiński pozostawał nadal na emigracji, wiążąc się z ruchem niepodległościowym, o czym jednak Ramunė Šmigelskytė-Stukienė już nie pisze, traktując to jako odrębny temat, odległy od losów Wielkiego Księstwa Litewskiego i tytułowego *polityka, dyplomaty, ministra*. Okres ten praktycznie zamyka informacją o powrocie Ogińskiego do kraju w początkach 1802 roku po ogłoszeniu amnestii przez cara Aleksandra I, dzięki której uzyskał zwrot części skonfiskowanych majątków i osiadł w Zalesiu, w którym zamieszkiwał do 1822 roku. Pomięła też jego późniejsze związki z dworem carskim i uzyskanie godności senatora, tajnego radcy oraz licznych orderów. Nie zawarła też wzmianki o jego stosunku do Napoleona i planów Aleksandra I wobec Polski i Litwy. Szerzej natomiast opisała jego ożenek z kontrowersyjnie ocenianą przez jego biografów wdową po Kajetanie Nagórskim (Marią de Neri), po wcześniejszym (w 1804) kościelnym unieważnieniu małżeństwa z pierwszą żoną (s. 168)²². Kwestiom rodzinnym i testamentowi Ogińskiego (z 1818 roku) poświęcono dalsze rozważania. Rozdział ten kończy scena jego śmierci we Florencji 15 X 1833 roku „na rękach swojej córki Emmy” (s. 173).

Zakończenie ma charakter streszczenia i przypomina główne etapy działalności Michała Kleofasa Ogińskiego, zaczynając od jego debiutu w 1786 roku, poprzez działalność w Komisji Skarbu Litewskiego, pełnienie misji posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego w Holandii, misji w Londynie, i wreszcie uczestnika powstania 1794 roku na Litwie. Podkreśliła w tym podsumowania, że wykazywał duże zaangażowanie w swoją działalność publiczną, ale nie dane mu było odnieść pełnego sukcesu wobec ogólnej sytuacji politycznej. Podejmował się też czasem obowiązków, głównie w czasie powstania kościuszkowskiego, wymagających pełnego poświęcenia, w których nie było miejsca na kalkulacje. Z drugiej jednak strony jego działalność zaprzecza zarzutom o lekkomyślność, potwierdzając tylko jego wierność normom moralnym.

Tak szczegółowe przedstawienie treści tej książki wydawać się może zbędne, jest to jednak konieczne dla wskazania znaczenia pracy Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, która podjęła temat z niezmiernie skomplikowanego okresu schyłku Rzeczypospolitej. Jest to w dodatku książka, która nie będzie zbyt łatwo dostępna w Polsce i dlatego warto przybliżyć ją polskiemu czytelnikowi. Jej

²² Problemy te przedstawia w oparciu o literaturę i źródła litewskie. W oparciu o te materiały słusznie zakwestionowała rok 1802 jako podawaną dotychczas datę zawarcia małżeństwa z Izabelą Lasocką, wskazując, iż papiery rozwodowe Ogiński wniósł dopiero po narodzinach w 1803 przedślubnej córki Amelii, Z. Libiszowska, A. Nowak-Romanowicz, op. cit., s. 634–635.

niewątpliwą siłą jest ukazanie wspólnoty dziejów na obszarach Litwy i Białorusi, czego dowodzi zamieszczona w niej bibliografia, jak też konsekwentne posługiwanie się terminem Rzeczpospolita. Słusznie potwierdza to we wstępie Autorka, że należy odejść od przypisywania najwybitniejszych postaci poszczególnym narodom i zacząć traktować je jako łączący, wspólny element dziedzictwa Wielkiego Księstwa Litewskiego. Dzięki solidnemu zbadaniu archiwów litewskich możliwe stało się dokonanie szeregu nowatorskich ustaleń i zweryfikować szereg błędów funkcjonujących w historiografii. Odnosi się to chociażby do przypisywania czasem Michałowi Kleofasowi Ogińskiemu autorstwa *Powieści historycznych i moralnych*²³, albowiem ich autorem był hetman Michał Kazimierz Ogiński.

Omawiana książka skłania też do refleksji nad tytułem i wyznaczonymi celami badawczymi. Nie otrzymaliśmy tu bowiem pełnej biografii politycznej Michała Ogińskiego, chociaż sygnalizował to podtytuł *polityk – dyplomata – minister*. Do jej pełnego ukazania zabrakło jednak chyba dwu członów podtytułu: *emigrant – senator carski*. Oznacza to praktyczne pominięcie w tej książce całego okresu lat 1795–1822, gdy Ogiński pozostawał czynnym politykiem, momentami odgrywając znacznie większą rolę niż w przedstawionych latach 1786–1794. Może będzie to tematem kolejnej książki? Omówienia tego okresu politycznej aktywności Ogińskiego w każdym razie należało oczekiwać. Jest to bowiem nie tylko kwestia ukazania losów jednostki na przełomie wieków XVIII/XIX, ale szczególnie skomplikowanego problemu zmian świadomości, związanych z koniecznością określenia obywatelstwa, narodowości, jak też przejścia od przywiązania do demokracji do uznania rządów absolutnych. W odniesieniu do Michała Kleofasa Ogińskiego ucieczką od tych problemów mogła być muzyka, czy ostateczna emigracja w 1822 do Włoch, gdzie zyskał sobie uznanie, potwierdzone pochowaniem w słynnym florenckim kościele Santa Croce, gdzie wcześniej spoczęli Michał Anioł, Galileusz i Machiavelli. Z drugiej jednak strony, szczególnie w oparciu o zamieszczony materiał ilustracyjny (paszporty), pojawia się stałe dążenie Ogińskiego do określenia swojej pozycji w zmieniającej się rzeczywistości politycznej. Widać to wyraźnie chociażby w zmieniającym się tytułowaniu: Ogiński, hrabia Ogiński, książę Ogiński. To tylko element zewnętrzny, ale świadczący o dostosowywaniu się do nowej rzeczywistości politycznej. Tego typu informacji zabrakło i w odniesieniu do jego sytuacji majątkowej, tak szczegółowo omawianej w odniesieniu do okresu sprzed 1793 roku.

W sumie otrzymaliśmy bardzo ciekawą książkę o Michale Kleofasie Ogińskim, ale poświęconą tylko pierwszym 30 latom jego życia i 8 latom aktywności

²³ *Powieści hist. i moralne. Napisane wierszem przez Obywatela Słonimskiego*, Warszawa 1782 (następne wydanie 1784). Podobnie Autorka pominęła w swojej książce również czasem niesłusznie przypisywaną Michałowi Kleofasowi Ogińskiemu bardzo ciekawą pracę *Myśli o rzeczy wojennym*, bm. 1789.

politycznej. Do zbadania zaś pozostało kolejne 38 lat dorosłego życia, z których tylko kilkanaście schyłkowych można określić jako poświęcone realizacji własnych pasji i zainteresowań, ale też szerokiej działalności gospodarczej. Tego należy oczekiwać w kolejnej książce Ramunė Šmigelskytė-Stukienė i jej litewskich oraz białoruskich kolegów. Po części jest to nie tylko nadzieja, ale wręcz pewność, wynikająca z faktu ograniczenia w – omawianym tu – wydaniu białoruskim pierwotnej, litewskiej wersji tej książki²⁴. Należy więc tylko liczyć na publikację drugiego tomu lub dalszej części, poświęconej właśnie latom emigracyjnej działalności Michała Kleofasa Ogińskiego i jego aktywności po powrocie do kraju, będącego już pod rosyjskim panowaniem.

Bibliografia

Źródła

- Ogiński M.K., *Listy o muzyce*, oprac. T. Strumiłło, Kraków 1956.
Ogiński M.K., *Pamiętniki Michała Ogińskiego o Polsce i Polakach od roku 1788 aż do końca roku 1815*, t. 1–3, Poznań 1870–1872.
Zbiór mów, głosów, przymówień, manifestów etc. Mianych na sejmie R. 1786, t. 1 i 2, Warszawa 1787.

Opracowania

- Anusik Z., *Dyplomacja szwedzka wobec kryzysu monarchii we Francji w latach 1787–1792*, Łódź 2000.
Anusik Z., *Kilka uwag o finansowych aspektach funkcjonowania polskiej służby zagranicznej w latach 1776–1792*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica” 1999, z. 64, s. 136–143.
Anusik Z., *Misja polska w Sztokholmie w latach 1789–1795*, Łódź 1993.
Anusik Z., *Organizacja i funkcjonowanie polskiej służby zagranicznej w latach 1764–1792 (Próba nowego spojrzenia)*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica” 1996, z. 58, s. 49–82.
Anusik Z., *Rzeczpospolita wobec wojny wschodniej (1787–1792) i wojny szwedzko-rosyjskiej (1788–1790)*, [w:] *Polska wobec wielkich konfliktów w Europie nowożytnej. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV–XVIII wieku*, red. R. Skowron, Kraków 2009, s. 145–186.
Bèlza I.F., *Michał Kleofas Ogiński*, Warszawa 1967.
Dolinskas V., *Simonas Kosakovskis. Politinė ir karinė veikla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1763–1794 m.*, Vilnius 2003.
Kasabuła T., *Ignacy Massalski biskup wileński*, Lublin 1998.
Kądziała Ł., *Zdrajcy i patrioci? Ugrupowania polityczne sejmu grodzieńskiego 1793 roku*, [w:] *Bo insza jest rzecz zdradzić, insza dać się ludzić. Problem zdrady w Polsce przełomu XVIII i XIX w.*, red. A. Grześkowiak-Krwawicz, Warszawa 1995, s. 74–77.
Korwin [Kossakowski] S., *Trzeci Maj i Targowica*, Kraków 1890.
Libiszowska Z., *Misja Ogińskiego w Londynie*, [w:] *Wiek XVIII. Polska i świat*, Warszawa 1974.
Libiszowski Z., *Misja polska w Londynie*, Wrocław 1966.

²⁴ R. Šmigelskytė-Stukienė, *Mykolas Kleofas Oginskis: politikas, diplomatas, ministras ir jo pasu kolekcija*, Vilnius 2014.

- Libiszowski Z., Nowak-Romanowicz A., *Ogiński Michał Kleofas*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 23, 1978, s. 630–636.
- Meller S., *Les relations politiques entre la Pologne et les Pays-Bas a l'époque de la diète de quatre ans*, „Fasciculi Historici” 12, Warszawa 1984.
- Meller S., *Odwrócenie przymierzy w Europie. Holandia wobec Sejmu Czteroletniego*, [w:] *Sejm Czteroletni i jego tradycja*, red. J. Kowecki, Warszawa 1991, s. 75–80.
- Pilarczyk P. M., *Praca komisji skarbowych w ocenie deputacji kontrolujących Sejmu Wielkiego*, „Studia Iuridica Lubliniensa” 2016, vol. 25, 3, s. 733–747.
- Šmigelskytė-Stukienė R., *Mykolas Kleofas Oginskis: politikas, diplomatas, ministras ir jo pasu kolekcija*, Vilnius 2014.
- Šmigelskytė-Stukienė R., *Žinomas ir nepažintas Mykolas Kleopas Oginskas*, [w:] *There Where the Homeland's Love and Duty Calls. The 250th birth anniversary of Michał Kleofas Ogiński. Exhibition catalogue*, Vilnius 2015, s. 9–30.
- Szczygielski W., *Lasocki Antoni*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 16, s. 537.
- There Where the Homeland's Love and Duty Calls. The 250th birth anniversary of Michał Kleofas Ogiński. Exhibition catalogue*, Vilnius 2015.
- Załoski A., *Michał Kleofas Ogiński. Życie, działalność i twórczość*, Warszawa 2003.
- Несцячук Л., *Міхал Клеафас Агіньскі: Ліцвін, Патрыёт, Творца*, Brześć 2015.
- Шмигельскіце-Стукене Р., *Міхал Клеафас Агінскі. Палітык. Дыпламат. Міністр*, Мінск 2015.

Michael Kleofas Ogiński. Several marginal notes concerning the book by Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

Summary

Michael Kleofas Ogiński was a politician, diplomat and a minister in the last years of the existence of the Polish-Lithuanian Commonwealth. He later emigrated and after his return home, he became a Russian senator. Having performed such diverse functions, it inspires us to question how such a politician can be assessed. Answering this query we should only consider his achievements as a composer, completely independently of his political affiliations, which are the central theme of Ramunė Šmigelskyte-Stukiene's book.

Keywords: Michael Kleofas Ogiński, Polish-Lithuanian Commonwealth 1786–1794, political attitude.

Słowa kluczowe: Michał Kleofas Ogiński, Rzeczpospolita 1786–1794, postawa polityczna.